Güven Kavramı ve Kitle İletişim Araçlarındaki Siyasi Haberlere Güveni Etkileyen Faktörler Değerlendirmesi

Öğr. Gör. Dr. Yakup Kiriş

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6807-3199>

Sinop Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, Sinop – TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 15.02.2020

Kabul: 20.03.2020

On-line Yayın: 25.03.2020

Anahtar Kelimeler

Güven

Söylem

Retorik

Siyasal İletişim

Kitle İletişim Araçları

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.42140>

Öz

Siyasal iletişimin kanalı olan kitle iletişim araçlarının, siyasi mesajların alıcısı konumundaki hedef kitlelerde güven tesis etmeye yönelik aktarım yaklaşımları ve hedef kitlelerde siyasi içerikli mesajlara güvenin oluşmasına etki eden koşullar ve etmenler, güven kavramının kapsamlı, bilimsel tespiti ışığında, bulgulanmaya çalışılmıştır.

Kitlelerin, kitle iletişim araçlarında (medyada) aktarılan siyasi içerikli haberlere güveni konusu ele alınırken konu ve olay seçimine, açıklamaların doğruluğuna ve değerlendirmelere güven incelemelerinin yanında aktarılanların söylemsel bağlamının, sosyal gerçeklik olgusu ve alıcı konumundaki bireylerin kültür, bilgi birikimi vb. etmenlerle oluşan anlamlandırma ve yorumlama mantıklarının da incelenmesi gerekmektedir.

Bu gereklilik öncelikle kitle iletişim araçlarının, özgün dilsel, retorik gereçlerle şekillendirdikleri güven oluşturucu sunum yöntemlerini inandırıcılık ve okuyucunun ilgisi bağlamında oluşturdukları ve buna göre özne, sosyal bir gerçeklik üretme çabasında olduklarıyla ilgilidir. Medya tarafından retorik stratejilerle şekillenmiş, söylemsel bağlamı olan aktarım diliyle mutlak olmayan bilimsel gerçeklik ile retorik gerçeklikler boyutunun bir araya gelmesi, yani semantik bilgi ile retorik – semiyotik ek bilginin de çağrışımsal ve metaforik olarak aktarılması söz konusudur ve bu yeni türden bir güven sorunsalı oluşturmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının politik haber sunumlarında kullandıkları retorik ve haberlerin söylemsel bağlamının analizi, mesajlardaki güdümler, örtülü içerikler ve hedeflerin tespitinde önem arz etmekte, dolayısıyla açıklamaların güvenilirliğini ölçebilmek, bir sınıflandırma ve metodik oluşturabilmek ve yeni bazı inceleme yaklaşımları belirlemek adına gereklidir.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kiriş, Y. (2020). Güven Kavramı ve Kitle İletişim Araçlarındaki Siyasi Haberlere Güveni Etkileyen Faktörler Değerlendirmesi. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Year: 13, Number: 79, Spring, p. 197-210.

The Concept of Trust and Factors Affecting Trust into Political News in Mass Media

Lect. Yakup Kiriş

Sinop University, School of Foreign Languages, Department of Foreign Languages, Sinop – TURKEY

Article History

Submitted: 15.02.2020

Accepted: 20.03.2020

Published Online: 25.03.2020

Key Words

Trust

Discourse

Rhetoric

Political Communication

Mass Media

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.42140>

Abstract

In this study, mass media's trust-building attitudes concerning political news along with conditions and factors affecting the formation of trust to political messages in public perception is been tried to find out in the light of a comprehensive, scientific determination of the concept of trust.

Not only studying the trust of the public to subject and event selection, accuracy of explanations and interpretations in or about political news were necessary, but also examination of the discursive context, social reality as well as reasoning and interpretation logics of the public formed by culture, knowledge, etc. was required.

This requirement is primarily related to the fact that the mass media's trust-building presentation methods are producing a subjective, social reality in which they meet the credibility and reader interest by using special linguistic and rhetorical tools within their discourse and logic, however this compliance is in the context of the scientific reality quite often invalid.

In language formation of mass media through rhetoric strategies and discursive context composition, scientific realities and rhetorical realities are coming together, which means that the semantic information is coming along with the rhetoric-semiotic information connotatively and metaphorically, which in consequence is creating trust problems of a new kind.

The analysis of rhetoric and discourse of mass medias' presentation of political news could be competent to identify persuasion, ulterior messages and purposes and thereby the trustworthiness of the statements and even able to classify/qualify the expressing as well as to show force quantity and offer alternative critical approaches.

GİRİŞ

İnsan, mantıklılığı gereği varlık alanında düzenlilikler ve süreklilikler arama, bu alana sapması olmayan veya az olan düzenli motifler getirme; tümevarımsal veya tümdengelimsel bir düşünce doğrultusunda bir sistematik, ölçülebilirlik, kurallılık belirleme, hatta sapmaları da bu kurallılığın içerisine yerleştirme eğilimindedir. Bu düşünce ve eğilim, karmaşıklığın azaltılması ve tamamlanmamış bilgiye rağmen içeriklerin anlamlandırılabilmesiyle güven kararını kolaylaştırmaya yönelik bir eğilim ve güven kararı neticesinde ortaya çıkabilecek güven eylemini gerekçelendirmeye yönelik bir tutum olarak değerlendirilmelidir.

Toplumsal yaşamın örgütsel, kültürel, ahlaksal, iletişimsel varlığının vazgeçilmez koşulu olan güven, günlük eylemlerin temel bir gereksinimi ve politik olmayan tüm insani, sosyal eylemlerimizin üzerine tesis edildiği dayantı olarak önem arz etmektedir.

Güven kavramının sosyal bir kavram oluşu, çok katmanlı oluşu, anlam alanının kapsamlılığı ve temel tekil bir niclikle sınırlanamaz oluşu; kurallılıkları olan, çerçevesi belli, analitik, dizgesel bir kavram veya bağlam tanımını imkânsız kılmaktadır. Batı kaynaklı çağdaş sosyal bilimlerde güven olgusu ile ilgili yapılan incelemelerde kavramsal bir tanımdan kaçınılarak genelde süreç ve işlev olarak ele alındığı görülmektedir (bkz. Bentele, Luhmann, Giddens). Güven nedir? sorusu; terimin işlevini açıklayan “neden” ve yapısını, sürecini, şartlarını, etkenlerini belirleyen “nasıl” ile de açıklanmaya çalışılmaktadır. Çağdaş yaklaşımlarda genelde güvenin üç üst bileşeni olan duygusal güven, kognitif (bilişsel) güven ve davranışsal güven bileşenlerinden bahsedilmektedir. Güvenin hem “gözlemlenebilir kitlesel davranış” olarak hem de “özel beklenti tutumu”, yani “bireyin şartlanması, ayak uydurması” olarak ele alındığı görülmektedir. Birinci görüş oyun teorisyenleri ve sosyologlar tarafından temsil edilmektedir ki bunlar güveni; kitlesel ve birlikte uyumlu davranışın ön şartı saymaktadırlar. Buna karşılık psikolojide güvenin, ya insanın yaradılışında olan ya da gelişim süreci içerisinde kazanılan sübjektif bir beklenti tutumu olduğu görüşü yaygındır. Antropolojide ise normatif ve psikolojik yaklaşımlardan bağımsız olarak toplumsal yaşam için güvenin anlamı sorgulanmaktadır. Güvenin “insanın varlığının vazgeçilmez koşulu” (Narowski, 1974:111; Aktaran Reinmuth, 2006:27) algısı yaygındır.

Toplumsal bilimlerin münferit bir alanı olan siyasal iletişim alanının da en asli araştırma öğelerinden olan güven olgusu, bu alanda “yeni tür bir güven anlayışı ve sorunsalı” (Luhmann 1984:62) olarak belirlemektedir ki bu durum da medyadaki siyasi içeriklerin güvenilirlik tespitine yönelik kendine özgü bir güven çözümlemesi gerektirmektedir. Bu gereklilik bir yönüyle siyaset kavramının çağrışım yaptığı “strateji, etkileme, güdüleme, çıkar” gibi kavramlardan dolayıdır, diğer yönüyle ise kitle iletişim araçlarının hem siyasal mesajın aktarım aracı olmaları hem de siyasal süreçlere müdahale ve mesajları şekillendirebilme yetilerinden dolayı kendilerinin mesaj verici olarak işlev yürütmesinden kaynaklanmaktadır.

Kitle iletişim araçları tarafından siyasal içerikleri aktarmada kullanılan dil, kamuoyunun ilgisini, dikkatini, anlamlandırma mantığını dikkate alan, söylemsel bağlamı olan, kolektif sembollerin kullanıldığı, edebiyat biliminin retorik figürleri ile şekillenmiş bir dildir ve söylemsel bağlamından dolayı gerçek oluşturucu, gerçeği tanımlayıcı ve gerçeği değiştirici kurallar sistemi olarak da açıklanmaktadır.

Kitle iletişim araçları tarafından kullanılan retorik dildeki işaretleri, uyarıcıları alıcı kitlelerin nasıl alımladığı, ne tür düşünce veya yorumlama kalıpları kullanarak değerlendirdiği, bu işaretlerin kolektifin düşüncesinde nasıl simgelandığı, ortak aklın nasıl biçimlendiği ve toplumsal, sosyal gerçek haline dönüşerek kitleleri nasıl eyleme sevk ettiği araştırmada işlenmeye çalışılmıştır.

1- Sosyal Bilimlerde Güven Kavramı

1.1- Sosyolojide Güven

Güven kavramı, toplumsal yaşamımız ve “günlük eylemlerin temel bir gereksinimi” (Endress, 2002) olarak her bir birey için hayati önem arz etmektedir. *“Güven, toplumsal yaşam için temeldir. Hayatta kalma, kendini koruma güdülerinin vazgeçilmez unsurudur. Kişinin sosyal çevresine ve sosyal çevrenin de kişiye minimum gerekli güveni olmaksızın kişinin eylem yeteneği ciddi manada tehlikeydedir. [...] Güven [...] inandırıcılık, sadakat, bağlılık duygusu, dürüstlük yani doğruculuk, güvenilirlik, sempati, mutabakat, açık ve içten olma hali ve samimiyet gibi hususları içermektedir. Güvensizlik ise kuşku, ketumluk, yanılğı, aldatılmış olma hali, hayal kırıklığı, şüphencilik, panik ve korku ile karşılık bulmaktadır.”* (Schneider, 1992)

İnsanlar yerine göre huzurlarını, geleceklerini hatta yaşamlarını güvendiklerini düşündükleri kişilere, kurumlara emanet etmekte, kararlarını bu olgu temelinde şekillendirmektedirler. Bir hastanın doktora güvenerek ameliyata girmesi, pilotun uçak teknisyenlerine güvenerek uçuş gerçekleştirmesi veya bir kişinin bir başkasına borç vermesi ve hatta vatandaşın devlete güvenerek sigorta primi ödemesi güvenin eseridir. Bu yönüyle sosyolojide güven terimi; toplumun doğasında mevcut belli özellikleri ifade eden bir mekanizma olarak işlenmekte ve toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi, üyelerinin kendi aralarındaki iletişimlerinin ve daha geniş manada toplumsal eylemlerin işlevini açıklamaya yardımcı olarak değerlendirilmektedir.

Sosyolojide, sistem teorik açıdan güvenin en önemli işlevi karmaşıklığın azaltılmasına hizmet etmesidir. *“Güven; sosyal, ekonomik ve politik görevlerin işlevsel olarak ayrıldığı (dağıldığı) toplumlarda en önemli unsurlardan birisidir. Bir özel sistemin eylem yeteneğinin, işlevselliğinin muhafazası için karmaşıklığın seleksiyonu, gözlemlenmesi güven ile mümkün olabilmektedir. (Götsch, 1994: 62)”*. Buna göre ancak güven sayesinde karmaşık sosyal sistemler işlevsel olabilmektedir. Güven, karmaşıklığın kavranabilmesini, masraf, zahmet vb. maliyetlerin düşürülmesini, bir anlamda risklerle bağlantılı olarak sağlamakta ve yetersiz bilginin olduğu durumlarda karar verebilmeyi mümkün kılmaktadır.

Luhmann’a göre güven, sosyal karmaşanın giderilmesinin yanında toplumsal sistemin sürdürülebilmesi ve olanaklarının çoğalması için vazgeçilmez, gerekli bir mekanizmadır. Çünkü: *“Güvenin olduğu yerde daha fazla yaşantılama ve eylem olasılıkları vardır. Sosyal sistemin kompleksitesi yükselir, yani kendi yapısı ile alakalandırabileceği olasılıkların sayısı artar zira güvende karmaşıklığın azaltılmasının etkili bir şekli mümkün olmaktadır.”* (Luhmann, 2000: 8f). Buna göre güven, toplumsal yaşamın yalınlaşmasına ve daha rahat akmasına olumlu etki edebilmektedir. Çünkü güven ortamlarında karar, eylem ve etkileşim yoğun denetlenebilir bilgi ve güvenceye alma sistemlerine bağımlı kalmamaktadır.

Beklentilerin dengelenmesinde, sağlamlaştırılmasında temel mekanizma görevi üstlenen güven bireysel eylem olasılığı koşulu olarak ta işlev yürütmektedir (Endress, 2002).

1.1.1 Rasyonel Seçim Kuramı

Sosyolojideki “Rasyonel Seçim(ler) Kuramı” güven olgusunu insanların belli durumlardaki beklentileri ile açıklamaya çalışmakta, karar sorunsalını çözüm olasılığı olarak işlemektedir. Güven burada, mevcut somut durum şartlarına bağlı bir değişken olarak ele alınmakta ve bireyler için yararlılıkları çoğaltma amaçlı etkileşimlerdeki sosyal davranışların başında anılmaktadır. Güven bazı risk problemlerinin çözümüne katkı sağlamakta ve bilgi eksikliğinin giderilmesi veya önemsizleşmesi için bir mekanizma görevi görmektedir.

Rasyonel Seçim(ler) Kuramı’nda, “Bir kişi başka bir kişiye güven atfederek neden o kişiye bağımlı hale gelsin?” sorusu sıkça gündeme alınan bir sorudur.

Olağan durumlarda karar problemi ile ortaya çıkan riski, Coleman “Rasyonel Seçim(ler) Kuramı” bağlamında iki aktörün olduğu bir durum ile müteakip şekilde açıklamaktadır: *“Güvenip güvenmeme kararına sahip, güven duyan (güvenen) ve güveni haklı veya haksız çıkaran, güven duyulanın (güvenilen) olduğu tipik durumlarda güvenen kişinin güvenilen kişiye güven kararı, güvenilen için yeni eylem olanakları ve*

kaynaklar sağlamaktadır.” (Coleman, 1990). Bu tespit siyasal iletişim alanında; kitle iletişim araçlarında aktarılan mesajın kaynağı konumundaki siyasal örgütler veya aktörlerin mesajın alıcısı olan okurların (dinleyiciler, izleyiciler) güven kararları ve güven eylemleri neticesinde güç kazandıkları anlamını doğurmaktadır.

Güven, güvensizlik ve risk ortamında gerekli olduğundan güvenecek kişi karar verme özgürlüğüne sahip olmalıdır yani kişisel güven gönüllülüğü gerektirmektedir. *“Ancak ve ancak güvenme hakkında karar verilebilen yani gönüllü olabilme seçeneğinin sunulduğu durumlarda [gerçek] güvenden söz edilebilmektedir.”* (Luhmann, 1984:181)

Sosyolojik olarak tarihsellik perspektifinden bakıldığında güvenin süreç içerisinde siyasal ve sosyal olarak, güven esaslı kolektif hareketler, kültürler oluşumuna önyak olduğu görülmektedir. Luhmann’a göre güven, gelecek için bir önedim oluşturması yönüyle de zamana bağımlı bir olgudur ve sosyal gerçekliğin oluşumuna etki etmesiyle anlam dünyasını şekillendirmede önem arz etmektedir. Bizden öncekilerin sözlü, yazılı yöntemle aktardıkları sosyal bilgi birikiminin, bilgi yığınlarının doğru olduğunu varsayarak, bu bilgiye güvenerek üzerine inşa söz konusu olmaktadır.

1.2- Felsefede Güven

Güven kavramının Felsefe alanında çok eski bir geleneği vardır. Aristo arkadaşlık ile ilgili görüşlerinde güvenin öneminden bahseder. Konuyla ilgili ilk kapsamlı bilimsel çalışma 1651 yılında Thomas Hobbes tarafından yapılmış gibi görünmektedir.

Felsefede güven kavramına önemli bir duygusal boyut atfedilmektedir ve güven bu alanda özellikle etik ve ontik yani varoluşsal bir kategoridir.

Güven, felsefede en bilindik biçimiyle “Bilgi Sorunu” ve “Varlık Sorunu” yanında felsefenin diğer bir sorunsalı olan “Değer Sorunu” yani etik ve ahlak alanında ortaya çıkmaktadır. Etik alanda güven, değerlerin oluşmasına, vicdani ve ahlaki güdümlenmenin gelişmesine etki etmektedir ki empati ve paylaşımı sağlayan tözün güven duygusu olduğu düşünülmektedir.

Varoluşsal bir duygu olarak güven, evrendeki olasılıklara göre şekil alan ve bir çaresizlik sonucu güvenme duygusu yani bir ruh hali olarak ortaya çıkması yönüyle işlenmektedir.

Diesel’e göre güven, yüksek etkinin ön şartıdır, birlikte yaşamının en yüksek değeridir. Buna göre hayatta bu olgunun olmaması, ahlaki çözülmeye yol açar ve toplumsal yapı bozulur. Güven aslında bir nevi yüksek seviyedeki insani yaşamın ayarlayıcısıdır. *“Her ne yapılırsa yapılsın insanlar arası ilişkilerde her şey (...) güvene dayanmaktadır. (...) Güven, felaket getiren ve kötü olana karşı güçtür. (...) bilinçli olarak ve herhangi bir duygusallığa yer vermeden insanlığın gelecekteki mücadelesinde güvene en yüksek makamı uygun görmekteyiz.”* (Diesel, 1946:77) diyen Diesel bu bağlamda sosyal, siyasal ve ruhsal etkiyi ifade eden “Güvenin Gücü”nden bahseder. Güven, gerçeklik ve hak yakın ilişkili kavramlardır ve birlikte ele alınmalıdır.

Diesel’e göre güven ve inanç arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır: *“Güven ile inancı da sarsmaktayız. İnançımızı yitirdiğimizde güvenimizi de kaybederiz”.* (Diesel 1946: 30). Vahiy gelenekli dinlerin öğretisi de benzer bir şekilde belirsizlikten ve inançsızlıktan kaynaklı temel güvensizliğe karşı bazı çözümleyici yordamlar sunmaktadır. Buna göre bu tek tanrılı dinler; güvensizlik, hiçlik, yokluk, anlamsızlık, gereksizlik, kozmik düzensizlik gibi düşüncelerden sıyrılarak mevcut varlık alanı ve öteki dünyaya pozitif inanmayı ve güvenmeyi öğütlemektedir. Tanıtlanamayacak olan gibi görünenin kabul edilmesi, muhtemel gerçeklere olan inanını dolayısıyla tanrıya güvenini yitirmemeyi nasihat etmektedir. Varlıklar ontolojik olarak tekil entiteler yani kendileriyle sınırlı, diğer varlık ve çevresel etkenlerden izole edilmiş değerlerdir. Dolayısıyla hem kendilerine hem de kalan varlık alanına karşı sorumludurlar. Karşılıklı sorumluluğun bilinmesi güvenme duygusunu güçlendirici etkiye sahiptir. Her düşünce, davranış ve sosyal eylem kayıt altındadır. Müspet olanlar mükâfatlandırılacak menfi olanalar ise cezalandırılacaktır. Yaşadığımız geçici dünyanın güvensizliğine ve bilinmezliğine karşı

“Manevi hayatın cennet vaadine inanacağım, öğretiyi güveneceğim” ilkesi, düzen ve güvenin bağdaşımını ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere din öğretisinde güven; düzen ve sorumluluk bağlamında önem arz etmektedir.

Filozof Rudolf Schottlaender için güven, bireyler arası ilişkinin bir ifadesidir. İlgili olduğu kişiden veya kurumdan bağımsız düşünülemez. Schottlaender, bilinçli olarak, güveni gerçek veya yapay olarak üretilen ve emniyete alma mekanizması işlevi gören itimattan yani güvenin anlam kapsamı daha dar olan bir tanımdan ayrı tutmakta ve bu bağlamda özgürlüklerin bağlaşımdan söz etmektedir.

Schottlaender’in güven olgusu üzerine olan çalışmalarında amaç, güven kaybının sebeplerini araştırmak olmuştur. Schottlaender güvenen bireyin itkilerini, motivasyonlarını ve şartlarını da dâhil eden bir güven kavramı geliştirmiştir. Schottlaender, insanlar arası güveni ikili bir bakış açısıyla değerlendirmektedir; birincisi psikolojik olarak açıklanabilecek bir durum, yani ihtiyaç olduğunda belli bazı duygular ve eylemlerin hâsıl olabileceği bir ruh halidir. Diğeri, psikolojik olarak açıklanabilen ve bunun dışında etik olarak da değerlendirilebilen sağduyulu eylem biçimidir. *“Uygulamaya konulmasından itibaren karşılıklı güvende bir risk hali söz konusudur. Genelde güven kaybına sebep olabilecek kıymetli bir şey verilir. Bu maddi bir şey veya maddi kayba sebep olabilecek bir sır veya özel herhangi başka bir şey olabilir. Mutlak güven sadece, asla güven kaybı yaşatamayacak olduğu düşünülen kişiye atfedilmektedir.”* Yine *“.....Beklentilerin gerçekleşmesi ve geçmiş deneyimlerden kaynaklanan duygusal bir kuşkusuzluk inancı güvenmenin bir ön koşuludur.”* (Schottlaender, 1957).

Gözlemlenebilir güven eylemleri ve sorgulanabilir ikna ile aktörlerin davranışlarını açıklamaya çalışan bir güven terimi, Bernd Lahno için yetersiz bir tanımdır: *“Davranışsal veya kognitif (bilişsel) bir güven kavramı deneye dayalı araştırmaların amaçlarına uygun olabilir fakat felsefi açıdan asla tatmin etmez (...). Bu, riske dair kaba tahminler üzerine inşa edilmiş kooperatif eylem ile daha dar anlamda bir güven eylemi ile olan önemli farkı görememe tehlikesi barındırmaktadır.”* ((Lahno, 2002:184; Aktaran: Reinmuth, 2006:43). Lahno’ya göre hisler, dünyaya bakış açımızı şekillendirmektedir ve güven bu şekle gayet iyi oturmaktadır. Onun için bir insana güvenmek bu kişiyi belli bir açıdan algılamaktır. Güven bir bireyin bir diğeri hakkındaki hedefler ve ikna olmuşluklar içeren emosyonel bir görüşüdür. Bunu yansıtmaya ve eylemini buna göre düzenleme yeteneğidir. Ortak değerler yönelimi inandırıcılığın, güvenilirliğin nitelenmesinde belirleyici motor mahiyetindedir. Birey veya toplum mensup olduğu kültür veya inandığı değerlere inanan diğer birey veya gruplara daha çok güvenmektedir. Burada kültür bağlamında bir örnekleme yapmak gerekirse; yakın çevre ile olan farklılık, yakın olmayan çevre söz konusu olduğunda önemini yitirmektedir. Özellikle daha farklı olan kültürlerle yani ayırıcı özellikleri fazla olan kültürlerle ilişkinin küreselleşme, teknoloji, ticaret v.b. ile artması neticesinde, kültürler kendileri ile daha çok benzeşen kültüre daha yakın hissetmekte ve ona daha çok güvenmektedirler. Batıdaki kültür ırkçılığı gibi birçok sosyolojik durum bu kontekstte değerlendirilmelidir.

1.3- Psikolojide Güven

Psikolojik bakışın merkezinde güven olgusu, güven eylemine sebep olan güven tutumunun şartlarının oluşumu ve bu şartların açıklanması olarak işlenmektedir.

Metinde, güven tutumu, güven eylemi, güvenme istekliliği vb. ifadelerden anlaşıldığı üzere bunlar kurmaca, daha doğrusu metin konusuna özgü tanımlardır ve birincil çağrışımları ile değerlendirilmelidir.

Güven, psikolojide, basit bir ifadeyle, belli bir durumda, belli bir davranış (güven eylemi) aracılığı ile belli bir tutumu (güvenme istekliliğini) veya tersi durumu ifade etmektedir.

Bir referans objesi olduğu sürece yani güvenilir bir kişi, nesne, grup (kurum vs.) veya olay olması durumunda güven var olmaktadır ve güven, objesine (imgelem boyutu) olan belli bir yaklaşımı veya tutumu tanımladığı gibi risklerin olduğu ortamlarda güven kararı veya güven eylemi davranışlarını da

tanımlamaktadır. Güvenilir olduğunu düşündüğümüz kişiye karşı bir güven tutumu içerisinde olunmaktadır. Bu tutum genelde bir eylemde karşılık bulmaktadır ve güven belli bir durum veya bir tür his veya bir tavır ifade etmektedir.

Güven, daha önce de değinildiği gibi, genelde güvenecek kişinin erişebileceği yeterince kesin bilgi olmaması durumunda söz konusu olmaktadır. Yani kişi tamamlanmamış, eksik bilgiye sahip olduğu durumda güven kararı vermektedir ki bu da doğal olarak bir risk halini ifade etmektedir.

İnsan tabiatı gereği, iletişime geçtiği kişide dürüstlük, inandırıcılık veya liyakat arama eğilimindedir. İletişim, eksik olan yani tamamlanmamış bir bilginin niteliğini ve niceliğini etkileyebilmekte ve dolayısıyla da kişinin güven duygusuna tesir edebilmektedir. Kitle iletişim örneklemleri olarak: Mesajın alıcısı konumundaki hedef kişi/kitle tarafından güven ile ilgili verilecek kararda karmaşıklığın en aza indirilmesi hedeflenmekte ve güven kararı, belirsizlik durumlarında gündeme alınan bir tür tecrübe bileşkesi özelliği göstermektedir.

Psikolojide; duygusal yaşantımızın her diliminde yer alan temel güven duygusu, inşa edilmesi gereken, yapılandırılabilen, tazelenen, zedelenebilen veya kaybedilen bir duygudur. Dolayısıyla mevcutta, hazır ya da sabit bir yaşantı hali değildir. *“Güven bir temel, bir dayanak olur. Üzerine bir şeyler inşa edebilirsiniz yani güven temelli veya dayanaklı bir yapı oluşturabilirsiniz fakat güven yıkılabilir, sarsılabilir veya yapısı bozulabilir. Güven; güçlü veya zayıf, genel veya özel, derin veya sığ olabilir. Güveni bakım gerektiren hassas bir bitki olarak tanımlamak mümkündür. Kişiyi savunmasız hale getirebilir ve neticede kendisi de yaralanabilir, yanıltılabilir veya kötüye kullanılabilir. Güven kazanılabilir”* (Reinmuth, 2006:26) fakat kötüye kullanıldığında veya çok fazla suistimal edildiğinde çoğu zaman geri dönmek üzere gider. *“Güven, bahsedilen bir şey olduğu gibi bir anlamda yatırım aracı olarak da düşünülebilir. Bu karlı bir yatırım olabileceği gibi hüsrarla da sonuçlanabilir.”* (Reinmuth, 2006:26).

Erik Erikson gibi bazı psikologlar güveni, diğerlerinin iyiliğine inanç ve dünyanın temelde olumlu yapısı olarak nitelerler. Erikson da Freud gibi güven hissinin temel yapısının çocukluktan itibaren oluştuğuna inanır. Buna göre yaşamın ilk yıllarının tecrübeleri, sağlıklı kişiliğin köşe taşı olan, bir temel-güven hissi oluşturmaktadır. Bu temel-güven hissi temel-güvensizlik hissinin muhalifidir ve kişinin kendine ve dünyaya olan tavrını yansıtır. Burada anne – çocuk ilişkisi kritiktir. Bu noktada bebeğin bireysel ihtiyaçlarının empatik tatmini ve güçlü kişisel bir güvenirlilik sağlama (Erikson, 1957:12) ön plandadır. Çocukta doğuştan geldiği varsayılan, annesine olan güven, yani mutlak güven duygusu, çocuğun psikolojik yönden gelişebilmesi, olgunlaşıp sosyal anlamda varlığını sürdürebilmesi için zoraki güvendir ve bir anlamda alışkanlıklar güvenini tetiklemektedir.

Rotter’e göre güven veya güvenli ilişkiler tesis etme eğilimi, insan hayatında deneyimler neticesi ile uzunca bir süre içerisinde öğrenilebilmektedir. *“...bu, sosyal öğrenme teorisinde hayat boyu edinilen tecrübeler, başkalarının sözüne, söylemine güvenilip güvenilmemesi gerektiği kararı beklentisi üretmektedir. Buna göre güven genelleştirilmiş bir beklenti tutumudur.”* (Rotter, 1981:23)

Sosyal öğrenme teorisinde bir insanın belli bir durumdaki (mükâfatlandırma veya cezalandırma örneğinde olduğu gibi) beklenti tutumu sadece bu özel durumdaki gözlemlediklerince tayin edilmemektedir. *“[Anılan durumla] benzerliği olduğu düşünülen durumlarda edinilmiş deneyimler ve genelleştirilmeler de önemlidir ve çağrışım yoluyla kişisel karara etki etmektedir. Bu genelleştirmenin neticesi olarak diğer insanlara şüpheli veya güvenli yaklaşımı sağlayan tutarlı karakter özelliği ortaya çıkmaktadır.”* (Rotter, 1981:24). Bu anlamda her insan belli bir oranda “güvenme istekliliği”ne sahiptir. Rotter bir deneyinin neticesi olarak, başkalarına güvenen kişinin kendisine de güvenildiğini bulgulanmıştır: *“Değişik ölçüm araçları ile gerçekleşen farklı deneylerimiz neticesinde; güvenen insanların güvenmeyen insanlara göre daha aptal ya da daha kolay kandırılabilir olmadıkları bulgulanmıştır. Fakat daha mutlu, daha sevimli ve – daha güvenilirlerdir. Başka insanlara güvenen insanların kendileri de güvenilir ve dürüsttürler. Şüpheli insanlar sadece daha az güvenilir olarak düşünülmemekte bunlar gerçekten de daha ziyade aldatma ve yalana meyil*

etmektedirler". (Rotter, 1981:24).

Güven kavramına psikolojik yaklaşımlardan iki türlü çıkarım yapılabildiği görülmektedir. Birincisi, güvenmeye eğilimlilik; bilinçli bir süreci tanımlamaksızın en erken çocukluk yaşlarda gelişen bir histir. Diğeri, iletişim ve davranış ile etki edilebilir, sabit bir ölçüsü olmayan güvendir ki bu batı kaynaklarında iletişimsel güven durumu olarak nitelendirilir.

Güvenirlilik ise zamanla oluşan ve bireylerin tutum ve atıflarıyla şekil alan değişkenlik gösteren bir ölçüde tekrar eden olumlu tecrübelerin gelecekte de devam edeceğini varsayarak kişilere atfedilen bir olgudur. Güvenirlilik bir aktörün veya kurumun tutarlı eylemlerine ve ona isnat edilenlere, eylemlerine belli bir çerçeve çizen ve buna göre belirleyen değerlere dayanmaktadır.

Rotter, psikolojideki temel güven kavramı ile alakalı bazı toparlayıcı alt kavramlardan bahseder: Risk: Güven eylemleri her zaman bazı risklerle bağıntılıdır. Kişiler arası güven tesisinde güven duyulan kişiye, güvenen hesabına yeni eylem olanakları ve kaynaklar sağlanmaktadır. Karşılık: Toplumsal örfümüz gereği kısasa kısas veya müteakabiliyet esası gibi deyimler buna örnek teşkil etmektedir. Güvenilen kişinin güvenen kişinin güvenini hak etme sorumluluğu ile hareket ederek güvenilirliğini ispatlama davranışı içerisinde olması gibi. Zaman: Güven zamanla etabile olan bir olgudur. Genelde etkileşim ortaklarından birisinin tam emin olmadan diğer ortağa güvenmesi ve dolayısıyla bir güven tutumu içerisinde olmasıyla başlayan güven ilişkisi, zamanla, güven eylemlerinin gerçekleştirilmesiyle pekişir. Alana Özgülük: Ampirik bulgulardan anlaşılan, yaşamın değişik alanlarında aynı özellikli güven ilişkileri tesis etmenin olanaksız olduğudur. Anne-Baba, eş vb. sosyal çevremizle kuracağımız güven ilişkisi ile örneğin kitle iletişim araçları yoluyla tek yönlü ve sınırlı olarak haberdar olduğumuz politik aktörler ile olacak güven ilişkisi son derece farklı olmaktadır.

Güven ile ilgili kuramlar genelde soyut kavramsallığın da etkisiyle; kompleksite, olasılık, seçicilik, beklentiler vb. kavramlarla iletişim ve eylemi açıklamaya çalışırken toplumsal düzenin başka mekanizmaları ile alaka kurar ve güveni (işlevsel) karşılaştırmalı analiz için uygun hale getirir.

2- Siyasal İletişim ve Söylemsel Sosyal Gerçeklik

Sosyal toplulukların düzenine ilişkin fikirlerin uygulanması ile hedefler ve değerlerin gerçekleştirilmesini amaçlayan topluluk tasarımı olarak tanımlanan Siyaset (Politika); iletişim yoğun yönüyle "Halkın (Kamunun) ortamında (güven sağlamak suretiyle) onaylanma istekliliği üretme sanatıdır". (Lübbe, 1975; Aktaran Gerd-Klaus 1975:87-111) Yani "siyasal olmak, Polis'te (şehirde) yaşamak her türlü meselenin zorlama ve şiddet ile değil de ikna edici sözlerle halledilebileceği anlamına gelmektedir." (Fix U. H., 2003:36)

Siyasal iletişim ise genelde mesajın kaynağı konumundaki siyasal örgütler veya aktörlerin, siyasal iletişim kanalı olan kitle iletişim araçları ile mesajın alıcısı konumundaki hedef kitlelerde güven tesis etme çabaları bütünü olarak tanımlanabilmektedir. Siyasal iletişim özellikle demokratik sistemlerde vazgeçilmez kültürel aktivitelerdendir ve kitle iletişim araçlarının aracılığı ile kolektif bilinç düzleminde toplumsal yapıya etki etmesi yönüyle sosyal gerçeğimizin bir parçasıdır. Siyasal iletişim her zaman durum ve kültür ile bağıntılıdır ve sadece dil ile gerçekleşir: "Dil her türlü bilgiyi ve kültürü saklar, geleceğe ulaştırır. Eğitim ve yazın gibi kültürel yaratımlar dil yoluyla gerçekleşir." (Kula, 1992:245) "Siyasi eylem, dille hazırlanır, tetiklenir, eşlik eder, etkilenir, kontrol edilir, düzenlenir, dille tanımlanır, açıklanır, haklı çıkarılır, yargılanır, gerekçelendirilir, kontrol edilir, eleştirilir" (Grünert, 1974:121).

Dil ise kamuoyunun ilgisini, dikkatini, anlamlandırma mantığını dikkate alan, söylemsel bağlamı olan, kolektif sembollerin kullanıldığı, edebiyat biliminin retorik figürleri ile şekillenmiş bir dildir. Söylemsel bağlamı olan aktarım diliyle retorik gerçeklikler boyutu ile bilimsel gerçeklik bir araya gelir, yani semantik bilgi ile retorik – semiyotik ek bilgi de çağrışımsal ve metaforik olarak aktarılır.

Burada 'söylemsel bağlamı' ifadesindeki söylem; ".....sosyal bilgi birikimlerinin zaman içinde akımı yani geçmişten gelip, günümüzü şekillendiren ve gelecekte de değişime uğrayarak akmaya devam eden

söylem" (Jäger, 1997: 2) kavramını ifade etmektedir. Buna göre siyasal iletişimdeki söylem: "....özel ve kolektif bilinci şekillendirmekte ve belli bir dereceye kadar güç uygulamaktadır. Zira özel ve kolektif bilincin toplumun yeniden biçimlendirilmesi, gelişmesi, değişmesinin temelidir." (Jäger, 1997:2).

Jäger'in söylemin güç uygulamasından kast ettiği ise; söylemin, özel ve kolektif bilinci şekillendirip, sosyal gerçeklikler meydana getirip, güven eylemine sevk ediyor olması doğal olarak kaynaktaki mesaj sahibinin güç edinimi ve sosyal statü amacına da hizmet etmekte olduğudur. Söylemlere bu yetiyi veren ise Jäger'e göre söylemlerin kurumsallaşmış, düzenli ve eylemlerle bağlantılı olmalarıdır.

Yapısalcı yaklaşım; sosyal gerçekliğin sosyal yaşam için objektif olarak mevcut olan bir şey değil sosyal yani söylemsel olarak şekillenen bir şey olduğunu söylemektedir. Değişik sistemlerdeki normların nasıl ortaya çıktığını ve nasıl değişime uğradığını inceleyen yapısalcılıkta, gerçek oluşturucu, gerçeği tanımlayıcı ve gerçeği değiştirici kurallar sistemi olarak yine dil tanımlanmaktadır. Dil ile gerçekleşen politik iletişim süreci buna tabii olarak bağlı olan gerçekliğin yapısı, kültürel ve bilişsel süreçlerle ele alınmaktadır. Yapısalcı görüşe göre sosyal gerçeklik bağlamında biliş ise, canlının dış dünyayı algılaması, tanınması ile ilgili bir tür bireysel performanstır fakat duyumsal, mantıksal gerçekliğin yapısı sadece gerçekliğin biyolojik, psikik ve nöronal yapısı ile değil de özellikle bilişsel işlemlerin sosyo-kültürel karakteri ile anlam kazanmaktadır. (Jensen, 1999:71). "Bize sunulan koşullu çevre ancak duyuların seçimi ile algılanabildiğinden yani karmaşıklığı azaltan bir şekilde gözlemleyerek bir gerçek üretilebildiğinden "bana göre olmayan, benim algıladığım haliyle değil; kendinde nasılsa öyle olan şey" anlamında "nesnel gerçeklik" tanımlanamaz, çünkü "bilme" süreci her zaman ayırt eden ve isimlendiren bir gözlemciyi gerektirir". (Janssen, 2003:51).

Gözlemleyici sistemler olarak insanlar ayırt etme, isimlendirme, tanımlama, ayırt edici özellikleri işleme şeklinde hareket etmekte ve güven duygularını bu bağlamda şekillendirmektedirler. Yaşantılanan gerçekliğin gözleminden yola çıkarak algılanan çevre ile ilgili anlama, tanıma deneyimlemelerini ele alan yapısalcılıkta başarılı eylem de, kendi isteklerini tatbik etmek veya ettirmek, erk taleplerini gerçekleştirmek en muhtemel doğru gerçeklik bilgisi ile mümkün olabilmektedir. Siyasal iletişimde bu eylem insana siyasal gerçeklik alanında yön bulma güvencesi vermektedir. Başarılı eylem, dil yani retorik gereçlerle sağlanmaktadır. Zira retorik olarak dil eylemcinin bağımlı olduğu anlama, güvenme neticesinde onaylama ve/veya tahammülün inşasına katkıda bulunmaktadır. Güven yönüyle ele alınan bu sosyal gerçeklik "birlikte hareket" ile meydana gelmektedir ki bu durum belli bilişsel yetenekler ve şartlar gibi iletişimsel ve kültürel olguları da kapsamaktadır. Birlikte hareket, tarihsel olarak ele alındığında, değişik düzlem ve alanlarda kolektif bilgi olarak tanımlanabilecek bir "şemalaşma" [anlamlandırma kalıpları] oluşumuna yol açmıştır. (Jensen, 1999:71)

2.1- Kolektif Bilinç ve Toplumsal Algılama

Doğrudan tecrübeye dayalı rutin veya pratik bilgiye karşın siyasal, sosyal konulara ilişkin bilgilerimiz ve bağdaşım daha ziyade kitle iletişim araçları vasıtasıyla yani yabancı kaynakların etkisiyle oluşmaktadır. Kitle iletişimi yoluyla aktarılan bu bilgi, gerçekle ilişkilendirilerek toplumun bilgi kanonuna dâhil edilmekte, zaman içerisinde belirli bir şekilde bir kültürden kaynaklanan mevcut kolektif anlamlandırma kalıpları (şemalar) içerisine alınarak genel zihniyetimizin oluşmasına yani belli derecede ortak aklın biçimlenmesine etki etmekte ve dolayısıyla toplumsal eylemi ya da toplumsal tutumu şekillendirebilmektedir. "Bir toplumun üyelerinin tanıdığı anlamlandırma kalıpları, kolektif sembollerle stokuyla bir imgeler repertuarı oluşmaktadır ki biz bununla toplumsal (sosyal) gerçekliği veya toplumun siyasal çehresi hakkında genel bir resim çizebilmekteyiz, bunu çoğu zaman da medya tarafından çizili olarak almaktayız". (Jäger, 2000:81-112)

Anlamlandırma kalıpları bireysel bilgi birikiminde yer alan, algılamada anlam bağıntılarını kuran ve bununla birlikte sosyal gerçekliğin içeriği idrak edilen veya sezilenen, bireyin çevresini

sınırlandırıp, şekillendiren anlam şemalarıdır ki bunlarla uyum, tanımlama ve eylem mümkün olabilmektedir. (<http://de.wikipedia.org/wiki/Deutungsmuster>, 2009)

Karşılıklı etkileşim içerisinde olan anlamlandırma kalıpları, kolektif semboller ve devamında genel bilgi, kültür ile şekillenir ve bir kültür grubu üyelerinde bilgi alanında oluşan ortak anlamlar güven zeminli kurallı – iletişimsel süreçleri mümkün kılar. Sigfried Jäger bu hususta : *“....gerçeklik modelinin kategorisel çerçevesini oluşturan ayrımlar sistemi, sürekli olarak içeriği genişletilmiş bir toplumsal/sosyal, anlambilimsel ve sosyal olarak onaylanmış etki ve normlarla kalıcı olarak bağlantılı olmalıdır. Bu gerçeklik modelinin sosyal olarak bağlayıcı iletişimsel yorumunun programına kültür diyorum”* (Jäger, 2000) der.

Kültüre özgü anlamlandırma kalıpları, kolektif semboller ve yukarıda bahsettiğimiz bilişsel süreçler kitlenin medyadaki siyasal söyleme olan güven algısını doğrudan etkilemektedir ve genel bir kitlesel görüşten bahsedilmesine müsaade etmektedir.

Medya haber yapımında retorik stratejilerini bu toplumsal anlamlandırma kalıplarını dikkate alarak oluşturmaktadır. Çünkü sadece bunlarla ilintili olarak alıcıda yeni konular, bilgi v.s. üretmek ve yerleştirmek mümkündür.

Söylem oluşturuşu siyasal makro düzlem (siyasal aktörler) ve kitle iletişim araçları ile oluşan retorik argümantasyon mantığı, aynı konuda farklı gruplarda farklı çağrışım yapması, farklı anlamlandırma kalıpları, farklı yorumlama mantıkları, grupların özgün sosyal gerçeklik algısı ve alımlama estetiği ile açıklanabilmektedir. Her grup konusal bütünün algılanmasında mensubu olduğu kültüre, dünya görüşüne sahip makro düzlemin söylemine ve güvenilirliğine inanarak bunu doğru kabul eder ve buna göre davranışını düzenler.

Mengüşoğlu'na göre “toplumun katmanları” her ne kadar “farklı bilişsel yeterliliklere sahip” (Mengüşoğlu, 2013) olsa da millet, din, dil, kültür gibi kavramlarla belli bir grup içerisinde tanımlanan insanlar, olayları büyük ölçüde birbirlerinininkine benzer şekilde deneyimlemekte ve anlamlandırmayı kendilerine miras olan kültür ve bu kültürün şekillendirdiği kelime hazinesi ile oluşturdıklarından neredeyse aynı gerçek tasavvuruna sahip olmaktadır. Komplike süreçlerle oluşan bu kitlesel algı; düşünce, eylem ve güvenin koşullarını belirlemektedir. Bir grubun bireyleri aynı kültüre mensup kişilerse siyasal işaret kalıpları aynı resimleri çağrıştıracak ve kişilerde büyük ölçüde aynı etkiyi yapacaktır.

Güven değerlendirmelerinde de kitlesel algılamada olduğu gibi genellikle mensubu olunan kültür ve deneyim değerlerine müracaat edilmektedir. Hüküm süren yapıya geliş şekilleri, örf, adet, görenek, gelenek, sosyokültürel faktörler ve beklentilerle oluşan anlamlandırma ve yorumlama mekanizmalarının güven değerlendirmelerine etkisi söz konusudur.

Bireysel veya kitlesel güveni etkileyen olağan rasyonel sosyal gerçeklik araştırmalarında dikkat edilmesi gereken, önyargılarla şekillenen sosyal stereotipler, yani insanları içine yerleştirdiğimiz basitleştirilmiş betimsel kategoriler, kafamızdaki imajlardır. Zira bunlar kişilerin, kurumların veya medyanın güvenilirlik ölçüm çalışmalarında yanlış değerlendirmeler yapılmasına meydan vermektedir.

Güven, sosyo-psikolojik, yerine göre vicdani ve bilinç dışı bir kavram olarak toplumsal yaşamımızın asli bir varlığı niteliğindedir ve politik olmayan tüm insani sosyal eylemlerimiz güven üzerine tesis edilmiştir. Fakat siyasal içerikli konulara güven, özellikle sisteme veya kamusal düzene ilişkin güven (Bentele, 1998) siyaset kavramının çağrışım alanında bulunan “strateji, etkileme, manipülasyon, çıkar” gibi kavramlar siyaset kurumun veya siyasal söylemin güvenilirlik tespitini sosyolojik, psikolojik ve felsefi güven açıklamasını gerektiren bambaşka bir boyuta taşımaktadır. *“Bir kişinin politik fraksiyonlar veya ticari organizasyonlar gibi soyut yapılara güvenebilme olanakları sosyal çevremizin karmaşılaşmasından dolayı git gide zorlaşmaktadır. Neredeyse hiç kimse bu tip yapıların (oluşumların) güvenilirliğini denetleme şöyle dursun sorgulayabilecek durumda bile değildir.”* (Schweer &

Barbara , 2005:47)

3- Kitle İletişim Araçlarındaki Siyasal İçerikli Mesajlara Güveni Etkileyen Bazı Saptamalar

Sürekli karmaşıklaşan bir çevreye uyum sağlamak için kişinin, çeşitli konular hakkındaki, doğrudan sınavıp doğrulayamayacağı bilgileri kitle iletişim araçlarından veya diğer ikincil kaynaklardan edinmekte olduğunu söyleyegelmekeyiz. Her ne kadar doğrudan sınavnamayan bilgi ediniminde, bu bilginin güvenilirliği gayri ihtiyari sorgulanmaya başlansa da psikolojik güvenme istekliliğinin etkisiyle şahıs ilk etapta inanmaya meyilli olmaktadır. Dolayısıyla kitle iletişim araçları yani medya aracılığı ile doğrulama aşamasından geçmeden edindiğimiz bilgi, art alan bilginin bir bileşeni olmakta ve günlük yaşamımızda gerek konuşmalarımızda gerekse eylemlerimizde karşılık bulmaktadır. Yani pek çok bilgi, görüş ve tutum doğrudan deneyim neticesine dayanmamaktadır.

Siyasal iletişimin kaynağındaki aktörlerin söylemlerine güven konusu işlenirken siyasal iletişimin kanalı olan medyaya güvenin de ele alınması bir zorunluluk olarak belirlemektedir. Zira kaynaktan çıkan mesaj, kanalın aktarımında genelde sadece en nesnel şekilde yansıtılamaz: *“yorumlamalar, dönüşümler ve yeni anlamlandırmalar gerçekleşir”*. (Schulz, 1997:237)

Medyanın (kitle iletişim araçlarının) toplumsal konularda bilgilendirme işlevini yerine getirirken mümkün mertebe nesnel, tarafsız olması beklenir. Yani siyasi erkin, medya patronunun veya maddi destekçilerinin görüş ve çıkarları doğrultusunda haber/yorum yapmaktan kaçınarak vatandaşların politik, ekonomik ve sosyal bağlamı anlamalarını sağlamaları beklenir. Fakat dış dünyanın tüm nesnelerini kapsayan fiziksel gerçekliğe ek olarak, sosyal, estetik veya tarihi koşulları, yani insan düşüncesine bağlı soyut yapıları içeren öznel veya sosyal gerçekliklerin yansıtılmasında, kitle iletişim araçlarının güvenilirlikleri ve etik nitelikleri sorunsal ortaya çıkmakta ve yansıtılanın somut gerçeklikle bağlamı sorgulanmaya başlanmaktadır. Aktarılan siyasal içeriklerin bazı yönleriyle sosyal alanın öznel, görece konuları oluşu, yani mutlak doğru veya mutlak yanlış gibi nitelendirilemez olmaları, medyaya, aktarımda olağan dışı manevra alanları açmaktadır. Medya araştırmaları göstermektedir ki, medya bu manevra alanını kullanarak büyük ölçüde siyasal süreçlere müdahale etmekte, *“...süzmemekte, şekil vermekte, değiştirmekte, medyatikleştirilmektedir.”* (Schulz, 1997:236)

Kitle iletişim araçları özel bir tür bilgi kaynağı oluşturduğundan, inandırıcılıklarına ve dolayısıyla güvenilirliklerine ilişkin çalışmalar aktarılan bilginin doğrudan içeriğine yönelik (içkin, metin-içeriksel) araştırmalarla çözümlenememektedir. Burada güvenin gerekçelendirilmesi, teyidi veya güvensizliğin gerekçelendirilmesi söylemsel düzlemin de araştırılması gibi kendine özgü metin-aşkın yaklaşımları gerektirmektedir. Konu ve olay seçimine, açıklamaların doğruluğuna ve değerlendirmelere güven incelemelerinin yanında, söylemsel bağlamın da incelenmesi, entelektüel anlamda sosyo-kültürel koşulları, zamansal şartları ve aktarılan konunun art alan bilgisini dikkate almayı, disiplinler arası bir yaklaşım sergilemeyi gerektirmektedir. Örneğin siyaset – medya ilişkisinin genelde karşılıklı bağımlılık içerisinde ve araçlaştırma hedefli olarak gergin veya işbirlikçi arasında olduğu bilinmelidir. Siyasetçiler medya haberlerinde yer alabilmek için medya ise siyasetçilerin desteği veya perde arkasından özel haberler almak istediklerinde bu bağımlılık daha belirgin ortaya çıkmaktadır. Medyanın yakın olduğu siyasi, sosyal oluşumlar, reklam endüstrisi ile olan bağlantıları, haber yapımcılarının kendi duygusal imgelemleri vb. etmenler özellikle siyasi içerikli haberlerin yapımında etkili olmaktadır. Zira *“Medyada sunulan gerçekliğin, öncelikle gazetecilerin basmakalıp klişelerini ve önyargılarını temsil etmekte olduğunu göstermektedir. Aktarım, mesleğin kurallarını ve siyasal tutumlarını, haber üretiminin zorunlu kıldığı bir tür tutum ve medya sunumunun gereklerini temsil ediyor”* (Schulz, 1997:236) ki bu durum da olağan sosyal gerçekliği belli derecede bükmektedir.

Siyasi içerikli haber yapımında en muhtemel bilimsel sosyal gerçekliğin ifadesi olan semantik bilgi ile retorik gerçeklikler boyutu ifade eden retorik – semiyotik ek bilgi de çağrışımsal ve metaforik olarak aktarılır.

Siyasal bilgiyi/haberleri seçme ve sunma şekliyle, sözde önemli ve geçerli olan için bir hissiyat oluşturup, ilginç yapmayı amaçlayan medyanın aktarımında, retorik kullanmak suretiyle gerçekleştirdiği bazı haber yapma teknikleri basitleştirme, yok sayma veya öne çıkarma, onaylama, genelleştirme veya özelleştirme, yoğunlaşma, tanımlama, sansasyonel yapma, şemalaştırma v.b. tekniklerdir.

Dili işlevsel kılan retorik, aktarılan içeriğin mantık ve kolektif anlam şemalarıyla istenilen doğrultuda kavranışını sağlamakta, siyasal içeriklerde anlamsal oyun alanlarına müsaade ederek toplumsal onay ve meşru kılmayı mümkün hale getirmektedir. Retorik figürlerin kullanılmasıyla bir siyasal ifadenin veya medyadaki yansımalarının doğrudan veya dolaylı olarak yaptığı çağrışımlar, oluşturduğu düşünsel resimler ve haberin kısa, orta, uzun süreli etki hedefleri gözetmekte olup olmadığı medya etiği ve güvenilirliğinin ölçülmesinde önem arz etmektedir.

Mesajın semantik, sentaktik ve pragmatik boyutları ile el alınmasıyla, yansıtılanın nesnel mi, öznel mi veya manipülatif mi olduğunu tespit, ifadede anlam kayması, farklı anlamlandırma veya hatalı baskınlık atfı yani bilginin yanlış tartışılması gibi durumlar var mı soruları mesajın varsayılan olağan gerçeklikle örtüşümüne yönelik bazı sorulardır.

Kitle iletişim aracının; yayımcılığın değerleri, normları, etiği gibi konulara bağlılığı bu medyanın kalitesi ve toplumsal sorumluluğuna işaret eden diğer güvenilirlik göstergeleridir. Bu nitelikler ise genelde ilgili medyanın kişilik haklarına yaklaşımı, hassasiyetlerin gözetimi, önyargılar, saldırganlıklar, ayrımcılık gibi konuları ele alışıyla belirlenmektedir. Haber yapımları adil ve dengeli mi?, bir tarafı koruyor veya yardımcı oluyor mu? yani ideolojik mi? gibi sorular söylemin diğer içerikleriyle ilişkilendirilip çözümlenmesi gereken, medyanın güvenilirliğine yönelik sorulması gereken sorulardır. Pozitif ayrımcılık, birleşik, anlamlı bir bütünsellik için bilgi düzenini bozmamak adına salt doğrudan taviz vermek, iyi bir sebep için yanlışa düşme hali, bilinçsizlikten kaynaklanan yanlış değerlendirmeler, bir tezi doğrulamak, desteklemek ve yanlış giden bazı şeyleri düzeltme eylemleri nereye kadar tolere edilmeli gibi sorular da güvenilirliğe ilişkin bazı bileşenlerdir.

Etkili ve inandırıcı bir iletişim ikna edicidir ve güvenme neticesinde alıcıyı belli bazı kararlara ve eyleme sürüklemektedir. İletişimin ikna ediciliği güvenilir iletişiminin koşulu ve sonucudur.

SONUÇ

Güven kavramı sosyoloji, psikoloji, felsefe, din öğretisi ve ekonomi gibi birçok alanda değişik yönleriyle ele alınmaktadır. Güven kavramının bilimsel literatürdeki değişik konseptlerini sistematik olarak ele almak; yaşamın değişik alanlarında aynı özellikli bir güven görüngüsünden bahsetmenin olanaksız olduğunu, güven incelemelerinin, inceleme yapılan alana özgü yaklaşımlar gerektirdiğini göstermektedir.

Bir kişilik özelliği olarak düşünüldüğünde duygusal boyutlu etik ve ontik bir kategori olan, sistemsal bir özellik olarak değerlendirildiğinde ise karmaşıklığın giderilmesi için bir seleksiyon mekanizması işlevi üstlenen güven; toplumsal yaşamın örgütsel, kültürel, ahlaksal, iletişimsel varlığının vazgeçilmez koşulu ve daha fazlası olan bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal çevremizle kuracağımız bireysel güven ilişkisi ile örneğin kitle iletişim araçları marifetiyle tek yönlü ve sınırlı olarak haberdar olduğumuz mesajların etken özneleri siyasi aktörler ve haberlerin aktarım kanalı olan medya ile olacak sistemsal veya kurumsal güven ilişkisi farklı olmaktadır.

Kitlelerin, kitle iletişim araçlarında dil ile aktarılan siyasi içerikli haberlere güveni konusu ele alınırken, medyanın konu ve olay seçimine, açıklamaların doğruluğuna ve değerlendirmelere olan güven incelemelerinin yanında, aktarılanların söylemsel bağlamının, sosyal gerçeklik olgusunun ve mesajların alıcısı konumundaki bireylerin kültür vb. etmenlerle oluşan anlamlandırma ve yorumlama

mantıklarının da incelenmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, medya tarafından retorik stratejilerle şekillenmiş, söylemsel bağlamı olan aktarım diliyle, mutlak olmayan bilimsel gerçeklik ile retorik gerçeklikler boyutunun bir araya gelmesi, yani semantik bilgi ile retorik – semiyotik ek bilginin de çağrışımsal ve metaforik olarak aktarılmasıyla ilgilidir.

Siyasi veya toplumsal gerçekliklerin kitle iletişimi ile sağlanan söylem ile oluştuğu, bilinen toplumsal gerçeğin de kitle iletişimsel söylem ile değişime uğradığı; söylemin iletişimsel yapıları, içeriklere nüfus ettiği, yeni bakış açıları tesis ettiği ve uzun vadede tutum ve eylemi de şekillendirdiği ortaya konulmaktadır.

Söylem; kültürel, ideolojik ve geçmişe örülü olmaktan öte metinler arası başka söylemlere ilintilidir ve metin ile toplum arasındaki bağlantı olarak kabul edildiğinde kültürel yapıların ve süreçlerin dilsel karakterini ortaya koymaktadır.

Söylemin, öznel ve kolektif bilinci şekillendirip, sosyal gerçeklikler meydana getirip, güven eylemine sevk ediyor olması doğal olarak kaynaktaki mesaj sahibinin ve/veya mesajın kanalı olan medyanın güç edinimi ve sosyal statü amacına da hizmet etmektedir. Bu durum, kitle iletişim araçlarının güvenilirlikleri ve etik nitelikleri sorunsalını ortaya çıkarmakta ve medyada yansıtılanın somut gerçeklikle bağlamı sorgulanmaya başlanmaktadır.

Kitle iletişim araçlarındaki siyasi haber yapım tutumlarının, söylem oluşturuçur unsurların bireylerin düşüncesinde nasıl simgelandığı ve kolektif anlamlandırma kalıpları ile hangi yorumlama mantıklarına yol açtığı ve sonucunda görüş ve eylemin anlamlandırılma süreçleri ve yorumlamaların her zaman dinamik, yeni kontekstlere, bilgiye açık olduğu görülmektedir.

İnandırıcı retorik ile çalışılmış olsa bile, mutlak doğru savların ortaya konulamadığı, bu savların doğruluğunun o görüşün söylemine özgü bir doğru olarak ortaya çıktığı tespit edilmiş, bakış açısı, ikna olunmuş kanı, yer ve zaman gibi bazı şartların söylemin geçerliliğini ve söyleme olan güveni etkilediği bulgulanmıştır.

KAYNAKÇA

- Bentele, G. (1998). Trust and Credibility – Prerequisites for Communication. *Springer*, 49-62.
- Coleman, J. S. (1990). *Grundlagen der Sozialtheorie*. München : Oldenbourg Verlag.
- Diesel, E. (1946). *Die Macht des Vertrauens*. München: Verlag Hermann.
- Endress, M. (2002). *Vertrauen*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Erikson, E. (1957). *Kindheit und Gesellschaft*.
- Fix, U. H. (2003). *Textlinguistik und Stilistik für Einsteiger. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften.
- Fix, U. and Gardt, A. V. (2008). *Rhetorik und Stilistik*. de gruyter: <http://www.degruyter.com/> adresinden alındı
- Götsch, K. (1994). *Riskantes Vertrauen: Theoretische und empirische Untersuchung zum Konstrukt Glaubwürdigkeit*. Münster, Hamburg: Lit Verlag.
- Grünert, H. (1974). *Sprache und Politik. Untersuchungen zum Sprachgebrauch der Paulskirche*. Berlin: De Gruyter.
- <http://de.wikipedia.org/wiki/Deutungsmuster> (2009)
- Jäger, S. (1997). Bemerkungen zur Durchführung von Diskursanalysen. *Der Diskurs als unberechenbares Ereignis* (s.2-3). Paderborn: Uni Duisburg. http://www.diss-duisburg.de/Internetbibliothek/Artikel/Durchfuehrung_Diskursanalyse.htm adresinden alındı

- Jäger, S. (2000). Theoretische und methodische Aspekte einer Kritischen Diskurs- und Dispositivanalyse. *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse* (s. 81-112). içinde Berlin: Springer Verlag.
- Jäger, S. (2000). *Theoretische und Methodische Aspekte Einer Kritischen Diskurs- und Dispositivanalyse*. Berlin: Springer Verlag.
- Janssen, M. (2003). 11. September 2001: Ein Empirisch-Analytischer Beitrag Über Politische Kommunikation. . Essen: Grin Verlag.
- Jensen, S. (1999). Erkenntnis – Konstruktivismus – Systemtheorie. Oplanden.
- Klaus, G. (1975). *Sprache und Herrschaft*. Die Umfunktionierten Wörter. München. Herder Verlag.
- Kula, O. B. (1992). *Demokratikleşme Süreci ve Eleştirel Kültür Bilinci*. Ankara: Gündoğan.
- Lahno, B. (2002). *Der Begriff des Vertrauens*. Paderborn: Mentis Verlag.
- Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (1984). *Soziale Systeme. Grundriss einer allgemeinen Theorie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Luhmann, N. (2000). *Vertrauen. Ein Mechanismus zur Reduktion sozialer Komplexität*. . Stuttgart: Lucius & Lucius.
- Lübbe, H. (1975). *Der Streit um Worte. Sprache und Politik*. Kaltenbrunner: suhrkamp.
- Mengüşoğlu, T. (2013). *Felsefeye Giriş*. İsatnbul: Doğu Batı Yayınları.
- Narowski, C. (1974). *Vertrauen. Begriffsanalyse und Operationalisierungsversuch*. Tübingen: W. Blasaditsch (Doktora Tezi).
- Reinmuth, M. (2006). *Vertrauen Schaffen Durch Glaubwürdige Unternehmenskommunikation*. Düsseldorf: Heinrich Heine Universitaet, Dissertation.
- Rotter, J. (1981). Vertrauen – Das kleinere Risiko. *Psychologie Heute*, 23 - 29.
- Schneider, H. (8.7.1992). Vertrauensbildende Massnahmen [!] als Komponenten der Unternehmenskultur. *Management Zeitschrift*, S. 27-30.
- Schottlaender, R. (1957). *Theorie des Vertrauens*. Berlin: Walter de Gruyter & Co. Verlag.
- Schulz, W. (1997). *Die Konstruktion von Realitaet in den Nachrichtenmedien. Analyse der aktuellen Berichterstattung*. München/Freiburg: Alber-Broschur.
- Schweer, M. and Barbara, T. (2005). *Vertrauen durch Glaubwürdigkeit – Möglichkeiten der (Wieder) Gewinnung von Vertrauen aus psychologischer Perspektive*. Dernbach: VS Verlag für Sozialwissenschaften.